

گردشگری روستایی

(راهبردی برای توسعه روستاهای حوزه جنگلی فارسبان)

فاطمه سخائی

اشاره

درج مقالات روشنگرانه در خصوص مناطق روستایی شهرستان نهاوند و تبیین و تشریح جاذبه‌ها و قابلیت‌های آن‌ها یکی از اهداف مهم این فصل‌نامه است و تاکنون در شماره‌های قبلی به مواردی از آن‌ها پرداخته شده است. در این شماره، خانم فاطمه سخائی توسعه روستایی فارسبان را بررسی کرده و برای مجله ارسال داشته است. ضمن تشکر از ایشان، معرفی اجمالی نویسنده به قلم خودشان از نظرتان می‌گذرد.

«فاطمه سخائی، متولد سال ۱۳۶۳، از روستای کهن و مصفاای فارسبان از توابع شهرستان نهاوند. تحصیلات ابتدایی و راهنمایی خود را در همین روستا و دوره‌ی متوسطه را در دبیرستان فضیلت جعفرآباد گذرانده‌ام و دوره‌ی پیش‌دانشگاهی را در مدرسه‌ی رشد شهرستان نهاوند سپری کردم. در سال ۱۳۸۱، در رشته‌ی جغرافیای انسانی دانشکده‌ی جغرافیای دانشگاه تهران، مشغول به تحصیل شده‌ام و در طول این دوره به طور فعال در شورای صنفی کوی دانشگاه تهران مشغول به فعالیت بوده‌ام. در سال ۱۳۸۵ در دوره‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی پذیرفته شدم و هم‌اکنون در این رشته مشغول به تحصیل هستم.»

چکیده

امروز، که «گردشگری روستایی» به عنوان بخش مهمی از فعالیت‌های توسعه‌ی روستایی پذیرفته شده، لازم است که از آن در راستای بهبود و شکوفایی مستمر بخش‌های مختلف روستا بهره‌گیری و از آن به مثابه‌ی اهرمی در جهت پیش‌برد

توسعه‌ی مثبت روستایی استفاده کنیم.

مطالعات نشان می‌دهد که گردشگری روستایی به شدت رشد کرده است و در بسیاری از مناطق روستایی یک فعالیت مکمل و پذیرفته تلقی می‌شود. ماهیت این فعالیت ایجاد اشتغال و درآمد و متنوع‌سازی اقتصاد، مشارکت اجتماعی و استفاده از منابع محلی است.

اگر در روستاهایی که تا حدی توان جذب گردشگران را دارند، یک برنامه‌ریزی دقیق و مدون با هدف توسعه‌ی روستایی انجام پذیرد، گردشگری روستایی می‌تواند موانع و مشکلات فراوانی را مرتفع سازد و شاخص‌های توسعه را در مناطق روستایی را تقویت کند.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه‌ی روستایی، توسعه‌ی پایدار، گردشگری

پایدار

توسعه‌ی روستایی

توسعه‌ی روستایی دارای جنبه‌های گوناگونی است و در این زمینه بحث‌های فراوانی وجود دارد و درباره‌اش دیدگاه‌ها و قلمروهای متفاوتی دیده می‌شود. اما به‌طور کلی وجه مشترک همه‌ی این تعاریف بهبود کیفیت زندگی انسان‌هاست و این خود مستلزم کارآمد شدن محیط طبیعی و اقتصادی و اجتماعی روستائیان است. توسعه‌ی روستایی طیف وسیعی از فعالیت‌های گوناگون وسیع انسانی را شامل می‌شود که مردم را به ایستادن روی پای خود و از میان برداشتن ناتوانی‌های ساختاری موجود غالب می‌سازد. ناتوانی‌هایی که آن‌ها را قرن‌ها و نسل‌ها در شرایط نامساعد زندگی‌شان به صورت اسیر نگه داشته است (میسرا، ۱۳۶۵: ۱۱).

هدف کلی توسعه، رشد و تعالی همه‌جانبه‌ی جوامع انسانی است. از این رو، در فرآیند برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه و قرار گرفتن در مسیر آن شناخت و درک مقتضیات جوامع انسانی و نیازهای آن‌ها در ابعاد مادی و معنوی، از جمله

اقدامات ضروری در این زمینه است (سعیدی، ۱۳۷۷: ۵۰).

رشد و توسعه‌ی جوامع انسانی بر حسب زمان و مکان و با توجه به زیست و فعالیت بخشی از آن‌ها در فعالیت‌های روستایی، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی روستایی مفهوم پیدا می‌کند. اساساً حوزه‌های روستایی به عنوان قاعده‌ی نظام سکونت و فعالیت ملی، نقش اساسی در توسعه‌ی ملی ایفا می‌کنند. چرا که توسعه‌ی پایدار سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به عنوان زیر نظام تشکیل‌دهنده‌ی سرزمین است و پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش مؤثری در توسعه‌ی منطقه‌ای و ملی داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲).

تنوع ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فضایی - کالبدی کشور باعث شده که هر یک از نواحی روستایی ویژگی‌ها، امکانات، استعدادها و نیز تنگناها و محدودیت‌های معینی داشته و به همین ترتیب هر یک با قرار داشتن در سطح معینی از توسعه و سازمان‌یافتگی، اولویت‌ها و نیازهای خاصی داشته باشند. این وضعیت به طور کلی لزوم برنامه‌ریزی روستایی، به‌ویژه در سطح محلی، را ایجاب می‌کند (همان: ۹).

گردشگری روستایی

در جهان پرتلاطم کنونی، روستاها به کانون تردد انسان‌ها بدل گشته‌اند تا آن‌جا که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و زندگی ماشینی به روستاها سفر می‌نمایند. امروزه، گردشگری روستایی با توجه به دامنه‌ی تقاضا و نیازهای محیط‌های روستایی رو به توسعه گذاشته است و روزبه‌روز بر اهمیت و جاذبه‌ی خاص آن افزوده می‌شود. در فرآیند برنامه‌ریزی منطقه‌ای، گردشگری روستایی می‌تواند به منزله‌ی ابزاری برای افزایش اشتغال محلی و بهبود کیفیت زندگی و بالأخره بالا بردن سطح رفاه اقتصادی و امکانات اجتماعی منطقه‌ای به حساب آید (منشی‌زاده، ۱۳۸۴: ۱۶۶).

گردشگری روستایی به کلیه فعالیت‌ها و خدماتی گفته می‌شود که توسط کشاورزان، مردم و دولت‌ها برای تفریح و استراحت گردشگران و همچنین جذب گردشگران در نواحی روستایی صورت می‌گیرد و می‌تواند شامل توریسم کشاورزی، توریسم مزرعه، توریسم طبیعی و توریسم فرهنگی باشد (همان: ۱۸).

گردشگری روستایی راهبردی برای توسعه روستایی

راهکارهای اقتصادی در زمینه توسعه منطقه‌ای وابسته به آن است که به مقاصد گردشگری روستایی به منزله‌ی مکانی برای یک تجارت کوچک نگریسته شود که در الگوی فضای گردشگری در محیط روستا موزائیک‌وار در کنار سایر فعالیت‌ها قرار می‌گیرد (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۰۴).

توسعه گردشگری روستایی بخش ارزشمند و رشدیابنده‌ای در زمینه رهیافت اقتصادی است و در زمینه سرمایه‌گذاری، با توجه به دسترس بودن منابع و پایین بودن قیمت‌ها و کوچک بودن طرح‌ها در مقایسه با دیگر طرح‌های گردشگری، خطرات و هزینه‌های کم‌تری دارد. گردشگری روستایی دستاوردهای فراوانی دارد، از جمله رشد اقتصادی، ایجاد تنوع و ثبات در اشتغال، پویایی تجارت و صنایع، گسترش فرصت‌هایی برای رشد درآمد به صورت فعالیت چندگانه، ایجاد بازارهای جدید برای محصولات کشاورزی و گسترش مبنای یک اقتصاد منطقه‌ای. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های اقتصاد گردشگری روستایی رغبت بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در آن به سبب کوچک بودن، تنوع داشتن و ساده بودن طرح‌های آن است (پاپلی یزدی و سقایی: ۱۳۸۵، ۲۰۸).

گردشگری روستایی را می‌توان از دو منظر مورد توجه قرار داد: از یک سو محیط‌های روستایی و پیرامون آن‌ها این فرصت را مهیا می‌کنند تا گردشگران، فارغ از هیاهوی شهری و سیطره‌ی فناوری، در بطن سنتی روستا زمانی را به فراغت بگذرانند و از دیگر سو در کنار آن اقتصاد روستایی وابسته به زمین می‌تواند راه‌های

تنفس دیگری را نیز تجربه کنند. هر چند گردشگری راه‌حلی برای تمامی مشکلات روستایی محسوب نمی‌شود، اما یکی از شیوه‌هایی است که می‌تواند آثار اقتصادی مهمی داشته باشد و به نوعی می‌تواند به گُند شدن روند تخلیه‌ی سکونت گاه‌های روستایی و جریان مهاجرت جمعیت روستایی کمک کند.

از دیگر آثار گردشگری در نواحی روستایی می‌توان به موارد زیر توجه کرد:

- ایجاد اشتغال برای نیروی مازاد کار و ایجاد فعالیت برای کار مازاد؛
- تنوع اقتصاد روستایی در کنار دیگر بخش‌های اقتصادی؛
- بالا بردن سطوح درآمدی خانوارهای روستایی؛
- ایجاد تقاضا برای محصولات کشاورزی، صنایع دستی و دیگر محصولات حاصل از فرآوری کشاورزی (همان: ۲۰۲).

توریسم روستایی می‌تواند، علاوه بر این که اهداف توسعه‌ی روستایی از جمله کاهش فقر و امنیت غذایی و افزایش درآمد و اشتغال و جلوگیری از تخریب محیط روستایی را به دنبال داشته باشد، زمینه‌ی استفاده از منابع روستایی مانند شرایط آب‌وهوایی، آداب و سنن، فرهنگ و چشم‌انداز و منظر طبیعی را فراهم آورد (مهدوی، ۱۳۸۲: ۵۰).

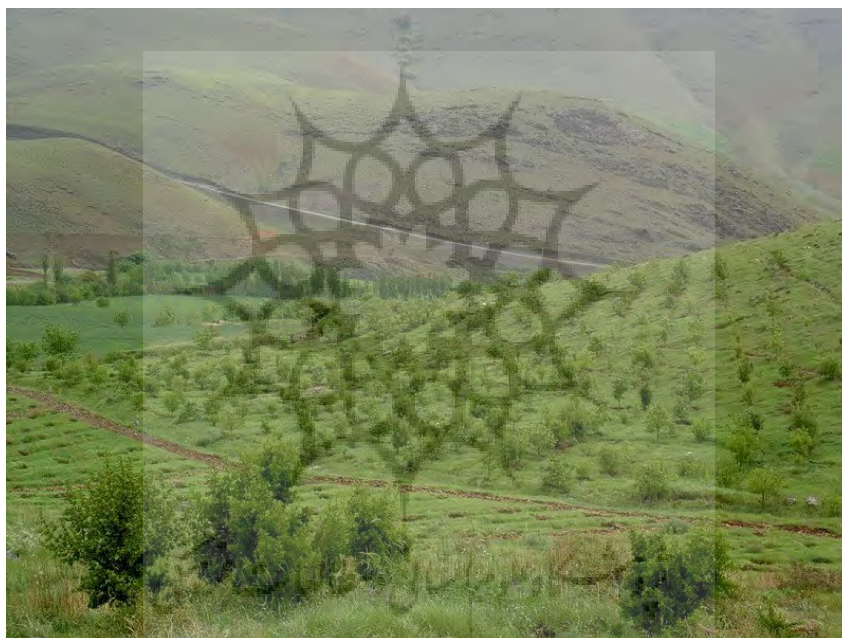
گردشگری پایدار روستایی

گردشگری (توریسم) روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمدی، متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی و افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه‌ی میزبان و میهمان کمک می‌کند تا هم از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی حفاظت شود و هم از مهاجرت بی‌رویه جلوگیری به عمل آید و بهره‌وری از زمین در جهت توسعه‌ی پایدار روستایی بهینه گردد. گردشگری روستایی از جمله ظرفیت‌های مناسبی است که می‌توان از آن در توسعه‌ی روستاهای نهان‌د نیز استفاده کرد. این نوشتار سعی دارد به بررسی این موضوع در سراب جنگلی روستای

فارسبان در شهرستان نهاوند بپردازد.

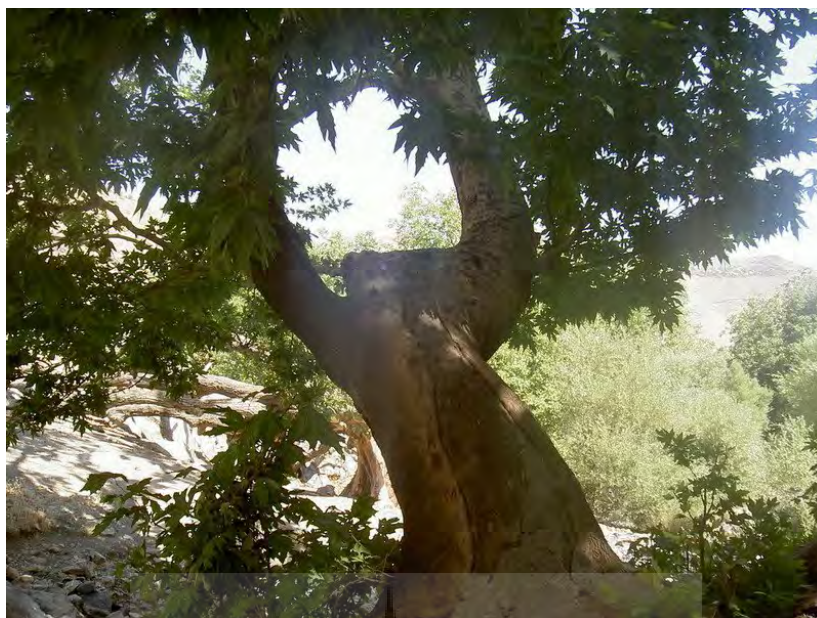
جغرافیای سراب جنگلی فارسبان

سراب فارسبان در ۳۴ کیلومتری جنوب غربی نهاوند در روستای کمالوند و چهار کیلومتری روستایی به همین نام واقع شده است. متوسط دبی آب آن حدود یک متر مکعب در ثانیه است. آب این سراب پس از برخی مصارف کشاورزی و مشروب کردن زمین‌های کشاورزی مسیر خود به رودخانه گاماسیاب می‌ریزد. حدود سی هکتار از اراضی اطراف سراب که بیش‌تر کوه و تپه‌اند، توسط اداره‌ی منابع طبیعی شهرستان نهاوند جنگل‌کاری شده است (زرینی، ۱۳۸۵).

تصویر (۱): نمایی از سراب فارسبان در دامنه‌ی زاگرس

سراب فارسبان که در دامنه‌های زاگرس در جنوب نهاوند قرار دارد، از تفرجگاه‌های مهم استان همدان محسوب می‌شود.

تصویر (۲): درختان ۵۰۰ ساله در حوزه‌ی جنگلی فارسبان

تصویر (۳): یکی از سرشاخه‌های رودخانه گاماسیاب

در حواشی این سراب درختان کهن‌سالی با بیش از ۵۰۰ سال عمر (یادگاری از

جنگل‌های زاگرس) هنوز هم بر جای مانده‌اند. این سرچشمه‌ی شگفت‌آور تفرجگاه تابستانی و روزهای تعطیل علاقه‌مندان طبیعت است (مجموعه‌ی راهنمای ایران‌گردی استان همدان).

ویژگی‌های طبیعی سراب فارسبان

این چشمه‌ی طبیعی در قسمت جنوبی کوه گرین واقع شده است و از دل سلسله جبال زاگرس سرچشمه می‌گیرد. در قسمت شمالی آن روستاهای کمالوند و فارسبان قرار دارند و جنوب آن به دل کوه‌های گرین ختم می‌شود. تشکیلات آهکی این منطقه عامل اصلی جوشیدن چشمه‌های متعدد در منطقه است که البته روز به روز از تعداد آن‌ها کاسته می‌شود. پر جوشش‌ترین چشمه‌ی این منطقه سراب فارسبان است، با جاذبه‌های متعددی که به دنبال دارد. جوشش مداوم این چشمه از گذشته‌های بسیار دور، موجب سیراب شدن درختان جنگلی و پوشش گیاهی در طول مسیر است و در حال حاضر شاهد درختانی هستیم که قدمت‌شان به بیش از پنج قرن می‌رسد. ایجاد یک رودخانه‌ی فصلی در این منطقه بر جاذبه‌های طبیعی آن افزوده و محیطی دل‌نشین را به ارمغان آورده است.

تصویر (۴): جلوه‌ای از طبیعت بکر سراب جنگلی فارسبان

تصویر (۵): جلوه‌ای از طبیعت بکر سراب جنگلی فارسبان

آب و هوای این منطقه در مرز آب و هوای معتدل کوهستانی و آب و هوای نیمه بیابانی قرار گرفته و خصوصیات هر دو نوع آب و هوا را داراست. این منطقه دارای میانگین ۳۷۵/۵ میلی‌متر بارندگی در سال است، که در مقایسه با مناطق مرکزی و شرقی کشور، موجب شده در بیش‌تر ایام سال از وضعیت مطلوب و هوای دل‌پذیر برخوردار باشد.

آب و هوای شهرستان نهاوند شرایط را معمولاً برای رشد گونه‌های مقاوم به سرما و خشکی فراهم ساخته است. به همین جهت درختان این منطقه بیش‌تر از نوع

بید مجنون، بیدمشک، افاقیا و چنارند.

مراعات این منطقه در گذشته، به دلیل وجود منابع آبی غنی، بسیار گسترده و انبوه بوده‌اند. اما در حال حاضر بر اثر چرای بی‌رویه و به زیر کشت بردن بسیاری از مراتع، از وسعت آن‌ها کاسته شده است. در این منطقه گیاهان دارویی فراوان هم دیده می‌شود و بسیاری از بازدیدکنندگان، شاهد گیاهان دارویی در منطقه نیز هستند. از جمله گیاهان دارویی این منطقه می‌توان به بومادران، گل ختمی، موسیر، گل گاوزبان، زیره، کاسنی، خاک شیر، پونه، ریواس، بابونه و بنفشه اشاره کرد. این گیاهان به اشکال مختلف مورد استفاده‌ی مردم قرار می‌گیرند.

وجود سراب فارسبان با پوشش جنگلی‌اش به همراه سایر سراب‌های منطقه، وجود پرندگان زیادی را سبب شده است که از جمله آن‌ها می‌توان کبک، قمری، گنجشک، سار و عقاب را نام برد. حضور این پرنده‌ها چهره‌ی زنده‌تری را به محیط می‌بخشند و بر جذابیت آن می‌افزایند. در مورد پستان‌داران هم باید گفت که در سال‌های اخیر به دلیل افزایش شکار، تعداد آن‌ها به شدت کاسته شده است. از میان پستان‌داران می‌توان به گرگ، کفتار، خرگوش و ... اشاره کرد.

لزوم توجه به منابع انسانی منطقه

برای برنامه‌ریزی گردشگری در این روستا لازم است ابتدا منابع انسانی و فرهنگ حاکم بر آن به خوبی شناسایی گردد و برنامه‌ها به گونه‌ای سامان‌دهی و گزینش شوند که جامعه‌ی انسانی موجود در منطقه با آن در تعارض قرار نگیرند.

یکی از ویژگی‌های اصلی جمعیت این منطقه در حال حاضر جوان بودن آن است. در نتیجه، همواره خواستار پویایی و حرکت و هم‌چنین، دست‌یابی به دنیاهای تازه و ایجاد تغییر و تحول سریع است. این ویژگی جمعیت و از سوی دیگر نیازمندی جوانان این منطقه‌ی روستایی به ایجاد زمینه‌های اشتغال و کسب درآمد، بر شتاب برنامه‌ریزی برای گردشگری در آن می‌افزاید و بستر اساسی اشتغال‌زایی و

درآمدزایی را فراهم می‌سازد.

گردشگری روستایی از سویی با ایجاد فرصت‌های اشتغال در زمینه‌های غیرکشاورزی و از سوی دیگر به سبب داشتن تنوع و دگرگونی، به راحتی می‌تواند نیروی جوان روستایی را به کار گیرد و ضمن این که نیاز آن‌ها را از جهت اشتغال تأمین می‌کند، از تبدیل شدنشان به عده‌ای سربار و غیرمفید یا مهاجر شدنشان به شهرها جلوگیری به عمل آورد.

محدودیت‌ها و مزیت‌ها

در این پژوهش به‌طور کلی محدودیت‌ها و مزیت‌های محدوده‌ی سراب فارسبان جهت توسعه‌ی گردشگری (توریسم) مورد بررسی قرار گرفته است. به این امید که مسئولین و متصدیان امر، این حوزه‌ی جنگلی را کانون مهم جذب گردشگر قرار دهند و برای استفاده از ظرفیت‌های بالقوه‌ی این منطقه برنامه‌ریزی و طراحی کنند. محدودیت‌های عمده‌ی موجود بر سر راه توسعه‌ی گردشگری روستایی حوزه‌ی جنگلی فارسبان شامل موارد زیر است:

- نامناسب و ناکافی بودن مراکز خرده‌فروشی و اغذیه‌فروشی؛
 - وجود نداشتن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی؛
 - تخریب شدن محیط از طریق برپا کردن آتش توسط گردشگران و رها کردن زباله در محیط بکر منطقه، که ناشی از فقدان برنامه‌ریزی توسعه‌ی گردشگری است؛
 - غفلت از به کارگیری مشارکت‌های مردمی در راستای توسعه‌ی روستایی و
- به طور کلی، ارائه‌ی الگوی برنامه‌ریزی توسعه‌ی گردشگری روستایی، مشارکت مردم منطقه در بهبود کلی عملکرد گردشگری در توسعه، نمایش اهمیت نقش فعال گردشگری در توسعه‌ی روستایی و ایجاد ارتباط روشن بین فعالیت‌های اصلی نواحی

روستایی با گردشگری از موارد عمده‌ای هستند که ضرورت دارد به خوبی مدنظر قرار گیرند.

توسعه‌ی این منطقه از طریق گردشگری مطلوب – همان طور که اشاره شد – افزایش درآمد، افزایش اشتغال، بالا بردن سطح رفاه عمومی و تدارک توسعه‌ی پایدار را در ناحیه به دنبال خواهد داشت. از سوی دیگر ایجاد فعالیت گردشگری سودآور از طریق توسعه‌ی امکانات و خدمات مورد نیاز گردشگران و ... راهبردی اساسی در توسعه‌ی منطقه است.

بدیهی است تأکید بر گردشگری طبیعی (natural tourism) و اکوتوریسم (ecotourism) به دلیل وجود مزیت‌های نسبی آن در روستاهای حوزه‌ی جنگلی فارسبان به خوبی می‌تواند بسیاری از نیازهای توسعه‌ی روستایی منطقه را تأمین نماید. بهره‌گیری از جاذبه‌ها، فرآورده‌ها و دیگر مزیت‌های نسبی گردشگری این منطقه، از جمله، کوه گرین، رودخانه‌ی فصلی، منابع جنگلی و مناظر بکر و زیبا و ... از موارد قابل توجه این قابلیت‌هاست. علاوه بر موارد گفته شده باید به موارد زیر نیز توجه کرد:

- تمرکز عمده‌ی فعالیت‌های گردشگری و بهره‌برداری از منابع و جاذبه‌های موجود و استفاده نشده‌ی گردشگری، همانند چشم‌اندازها، ارتفاعات، رودخانه و فضای سبز و ... به منظور کسب درآمد و ایجاد اشتغال و توسعه‌ی روستایی؛
- توسعه و گسترش گردشگری کشاورزی (agritourism) به منظور بهره‌برداری از مناظر، مزارع و باغ‌های روستایی در جهت کسب درآمد و نیز جلوگیری از تخریب مزارع و پوشش گیاهی؛
- تنوع‌بخشی و توسعه‌ی برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و بکر این منطقه به همگان و برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های مرتبط با آداب و رسوم روستایی و ساز و آوازهای بومی و محلی و متناسب با شرایط

فرهنگی و مذهبی منطقه؛

- قانون‌گذاری اصولی در جهت کاهش خطرات و آلوده‌گی‌های اکولوژیکی و زیست‌محیطی در منطقه؛
- تشویق مردم به زمینه‌سازی در جهت توسعه‌ی زیرساخت‌ها و تجهیزات و تسهیلات مختلف گردشگری و کسب درآمد از این طریق و همین‌طور، استفاده از مشارکت بخش خصوصی در زمینه‌هایی که مردم نمی‌توانند مشارکت یا سرمایه‌گذاری کنند؛
- توسعه و تجهیز راه و مسیر گردشگری منطقه و ایجاد و نصب علائم قوانین و مقررات در این منطقه (تقویت زیربنای ارتباطی منطقه)؛
- تأمین امنیت این مکان گردشگری جهت جلوگیری از بروز تخلفات اجتماعی؛ اقتصادی و ...؛
- توسعه‌ی نهادها و سازمان‌های محلی مرتبط در منطقه‌ی مورد مطالعه برای آموزش مردم و گردشگران به منظور بهره‌برداری بهینه و هدفمند از منافع و اثرات مثبت گردشگری؛
- آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه‌ی برخورد و ارتباط برقرار نمودن با گردشگر و گردشگری در ناحیه‌ی مورد مطالعه، به منظور جلوگیری از برخورد و تعارض بین گردشگران و مردم؛
- ترغیب مردم به مسافرت به این منطقه، ضمن این‌که جنبه‌های مختلف و جاذبه‌های گوناگون این منطقه شناسایی و تبلیغ شود و در بازارهای هدف (در شهرستان نهاوند و حتی در سطح استان) مورد بهره‌برداری قرار گیرد. علاوه بر همه‌ی این موارد، لازم است منابع جنگلی این منطقه به صورت مستمر و اصولی مدیریت شود تا با حفظ منابع طبیعی حوزه‌ی جنگلی فارسبان جاذبه‌های گردشگری منطقه حفاظت گردد و پرثمر شود.

به همین منظور، در سال ۱۳۷۸، طرح مدیریت منابع جنگلی فارسبان در سطح ۱۵۰۰ هکتار توسط اداره‌ی کل منابع طبیعی استان تهیه شد که باتوجه به اعتبارات سالانه در حال اجراست و نتایج مطلوبی نیز تاکنون داشته است (www.hamadan.frw.org.ir).

این طرح در راستای طرح صیانت از جنگل‌های طبیعی زاگرس با انجام مراحل نهال‌کاری در حال اجراست و جنگل‌های فارسبان هم در نتیجه‌ی اجرای آن پربارتر می‌شود و بر جاذبه‌های طبیعی و گردشگری آن افزوده می‌گردد.

در صورتی که مشکلات و موانع حفظ جنگل طبیعی فارسبان رفع شود، این منطقه می‌تواند به شدت گردشگران را جذب کند و دارای منابع و درآمدهای مالی حاصل از آن گردد. از جمله‌ی این مشکلات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- وجود تعلیف (چرای) بی‌رویه‌ی دام‌ها در عرصه‌ی جنگل طبیعی فارسبان و آثار مخرب ناشی از آن؛
 - آگاهی کافی نداشتن مردم از فواید جنگل؛
 - ضعف دستگاه‌ها و ادارات دولتی متولی امر در طی سال‌های گذشته؛
 - توجه کافی نشدن به امر حفاظت؛
 - و در نهایت کم‌بود قوانین مناسب در برخورد با متخلفین.
- براساس قوانین مدون اداره‌ی کل حفاظت از منابع طبیعی استان، مواردی چون:
- خروج دام از منطقه با لحاظ نمودن وضعیت معیشتی دامداران و روستائیان؛
 - برگزاری و تشکیل کلاس‌های آموزشی کوتاه مدت مستمر و انجام بازدیدهای ترویجی برای دامداران و کشاورزان؛
 - تأمین سوخت‌های فسیلی برای مردم منطقه در جهت جلوگیری از قطع سرشاخه‌ها برای سوخت و ...؛

می‌توانند در جهت حفظ این جنگل طبیعی و افزایش جاذبه‌های گردشگری در

این منطقه و در پی آن افزایش سطح زندگی مردم روستایی به کار گرفته شوند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

- ۱- پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۵
- ۲- رضوانی، محمدرضا، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی در ایران، ۱۳۸۳
- ۳- زرینی، حسین، نهاد، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۵
- ۴- زیاری، کرامت‌الله، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، یزد، انتشارات دانشگاه یزد، ۱۳۷۸
- ۵- سعیدی، عباس، مبانی جغرافیای روستایی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۷
- ۶- مجموعه‌ی راهنمای جامع ایران‌گردی (استان همدان)
- ۷- منشی‌زاده، رحمت‌الله، اندر مقوله گردشگری، انتشارات پیام مؤلف، ۱۳۸۴
- ۸- مهدوی، داود، نقش توریسم روستایی در توسعه نواحی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه‌ی موردی: دهستان لواسان کوچک)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲
۹. www.hamadan.frw.org.ir/
۱۰. <http://faresban.iranblog.com>
۱۱. <http://www.aftablog.com/alubums/arashkamangir/>